ZARZĄDZANIE PARAFIĄ

Ochrona zabytków w parafii

Praktyczny przewodnik dla proboszczów

FabrykaWiedzy

PROFESJONALNE WSPARCIE
W CODZIENNEJ PRACY

ODKRYJ WIĘCEJ PUBLIKACJI I SKORZYSTAJ Z RABATÓW

Zeskanuj kod lub wejdź na stronę
https://ln.wip.pl/fabrykawiedzy

Ochrona zabytków w parafii. Praktyczny przewodnik dla proboszczów

Copyright © Warszawa 2026 by Wiedza i Praktyka sp. z o.o

Autor: Wojciech Grecki
Redakcja: Anna Konarzewska-Żuczek
Korekta: Zespół
Koordynator produkcji: Mariusz Jezierski
Koordynator projektów wydawniczych: Anna Jagodzińska
Content & Publishing Leader: Marta Grabowska-Peda

Projekt graficzny okładki: Agnieszka Makowska
Zdjęcie na okładce: Freepick
Skład i łamanie: Agnieszka Makowska

Wydanie I
Stan prawny: kwiecień 2026 r.
ISBN: 978-83-8409-633-8
Kod produktu: 1QS7

Wydawca:
Wiedza i Praktyka sp. z o.o.
03-918 Warszawa, ul. Łotewska 9a
tel. 22 518 29 29, faks 22 617 60 10
www.wip.pl

Publikacja uwzględnia stan prawny obowiązujący na dzień 1 kwietnia 2026 r.

Niniejsza publikacja oraz wszystkie zawarte w niej teksty, grafiki i materiały są chronione prawem autorskim. Żadna część tego e-booka nie może być reprodukowana, przechowywana w systemach wyszukiwania lub transmitowana w jakiejkolwiek formie i jakimikolwiek środkami – elektronicznymi, mechanicznymi, kopiowania, nagrywania lub innymi – bez uprzedniej pisemnej zgody Redakcji.
Zakaz ten nie dotyczy cytowania ww. materiałów w granicach dozwolonego użytku, z powołaniem się na źródło.

Treści zawarte w niniejszej publikacji mają charakter wyłącznie informacyjny i edukacyjny. Publikacja została przygotowana z zachowaniem najwyższej staranności oraz z wykorzystaniem wysokich kwalifikacji, wiedzy i doświadczenia autorów oraz konsultantów. Niemniej jednak zawiera ona ogólne wskazówki i nie powinna być traktowana jako indywidualna porada prawna, finansowa, medyczna ani żadna inna forma profesjonalnej konsultacji.

Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za decyzje podjęte na podstawie informacji zawartych w tej publikacji. W przypadku potrzeby uzyskania specjalistycznej porady zaleca się konsultację z odpowiednim ekspertem lub specjalistą w danej dziedzinie.

Spis treści

Obiekty zabytkowe w parafii i ich ochrona 5

Kiedy i na jakich zasadach należy uzyskać pozwolenie konserwatorskie? 12

Jakie skutki wywołuje ujęcie obiektu sakralnego w gminnej ewidencji zabytków? 20

Umieszczenie w kościele zabytkowym i jego otoczeniu tablic pamiątkowych i małych obiektów upamiętniających 27

Decyzje nadzorcze konserwatora zabytków w odniesieniu d o sakralnych zabytków nieruchomych 32

Administracyjne kary pieniężne za naruszenie przez zarządcę parafii przepisów ochrony zabytków 38

Obiekty zabytkowe w parafii i ich ochrona

Jak w przeszłości, tak i dziś duchowny polski jest głównym opiekunem narodowych pamiątek i dziś ciąży na nim obowiązek przekazania ich w całości następnym pokoleniom. Aby te spuścizny, drogocenne ofiary ojców naszych kościołowi składane, te akta dziejów okolicy ratować, aby podpierać ściany kościelnego budynku setkami lat nadwątlone.

Różnego rodzaju obiekty o charakterze sakralnym stanowią drugą co do wielkości grupę (12 890 obiektów) wpisaną do rejestru zabytków (nieruchomych), będącego podstawowym środkiem ochrony substancji zabytkowej w Polsce. Warto podkreślić, że obiekty sakralne stanowią blisko 20% wpisów do rejestru zabytków nieruchomych (według danych na 30 kwietnia 2016 r. do rejestru wpisanych było 70 885 obiektów). Kategoria ta obejmuje m.in. świątynie, klasztory, samodzielne kaplice, a także obiekty o mniejszej skali, jak kaplice cmentarne, dzwonnice, kostnice, kapliczki przydrożne, figury pomnikowe[1].

W latach 2005–2016 obiekty sakralne stanowiły 18% wszystkich nowych wpisów do rejestru zabytków (ogółem w tym okresie wpisane zostały 8692 obiekty). Najwięcej wpisywanych jest kościołów powstałych

1. W. Łuszczkiewicz, Wskazówka do utrzymywania kościołów, cerkwi i przechowywanych tamże zabytków przeszłości, Kraków 1869, s. 1, cyt. za: L. Kwiatkowska, Blaski i cienie ochrony zabytków – wybrane zagadnienia. Dbałość o wnętrze sakralne warunkiem dobrego stanu zachowania obiektów, „Ochrona Zabytków" 3/2006, s. 78, https://ochronazabytkow.nid.pl/ numery/ ochrona-zabytkow-3–2006/

w 2. poł. XIX wieku oraz na początku XX w. Jeśli chodzi o ruchomości, to według danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa również rejestr zabytków ruchomych dzieł sztuki i rzemiosła artystycznego obejmował 264 828 obiekty (stan na 18 czerwca 2019 r.)[2], z czego wpisy w przeważającej części (195 633 ruchomości – 74% obiektów) dotyczą wyposażenia świątyń różnych wyznań, w szczególności rzymskokatolickich. Powyższe wyliczenia pokazują, że obiekty sakralne i dzieła sztuki kościelnej stanowią pokaźną część narodowego dziedzictwa i spuścizny kulturalnej. Z tego też względu na ich administratorach (w szczególności na proboszczach reprezentujących daną parafię) spoczywa duża odpowiedzialność za zachowanie ich w niepogorszonym stanie. Kościół instytucjonalny dostrzega konieczność ochrony zabytków znajdujących się w jego dyspozycji, a dokumenty dotyczące tej tematyki wydawane są zarówno na poziomie Stolicy Apostolskiej, jak i krajowych (oraz lokalnych) władz kościelnych.[3]

Stosownie do kanonu 1220 § 2, „Dla ochrony dóbr sakralnych oraz kosztowności należy okazać właściwą troskę o konserwację i zastosować odpowiednie środki bezpieczeństwa". Władza kościelna może wydać w tym zakresie dalsze, szczegółowe instrukcje, w oparciu o prawo kościelne, tradycję i warunki miejscowe (kan. 1276 § 2). Kodeks ustanawia także obowiązek zarządcy kościelnego sporządzenia (bądź weryfikacji) dokładnego i szczegółowego inwentarza rzeczy nieruchomych i ruchomych: „czy to kosztownych, czy należących do dóbr kultury, czy też innych z opisem ich wartości" (kan. 1283 pkt 2). W kan. 1284 § 2 pkt 3 podkreślono obowiązek przestrzegania (obok prawa kanonicznego) również przepisów prawa państwowego, tak aby Kościół nie poniósł szkody wskutek nieprzestrzegania ustaw.

2. Dane dostępne na stronie: https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/ Zabytki_w_Polsce/rejestrzabytkow/zestawieniazabytkowruchomych/

3. Zob. szerzej M. Leszczyński, Ochrona zabytków sztuki sakralnej w świetle aktualnego prawa Kościoła katolickiego, Muzealnictwo, Tom 49 (2008), s. 79–88.

Stosownie do art. 25 ust. 1 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzecząpospolitą Polską, podpisanego 28 lipca 1993 r., w każdej diecezji komisja powołana przez biskupa diecezjalnego będzie współpracować z właściwymi władzami państwowymi w celu ochrony znajdujących się w obiektach sakralnych i kościelnych dóbr kultury o ogólnonarodowym znaczeniu oraz dokumentów archiwalnych o wartości historycznej i artystycznej. Można tutaj mówić o istnieniu generalnej zasady współpracy między państwem a Kościołem w obszarze ochrony zabytków sakralnych.

Podstawowym dokumentem regulującym procedury i zasady ochrony zabytków sakralnych jest instrukcja Episkopatu Polski (obowiązująca od 1 kwietnia 1973 r.) pod nazwą „Normy postępowania w sprawach sztuki kościelnej". Z instrukcji wynika m.in., że każdy zarządca parafii i kościoła powinien dysponować inwentaryzacją przedmiotów kultu i zabytków oraz wyposażenia wnętrza kościołów i kaplic, obiektów kultury, wszystkich pomieszczeń sakralnych oraz kapliczek terenu parafii. Zarządca parafii lub kościoła (proboszcz), odchodząc z zajmowanego stanowiska, przekazuje swe mu następcy wszystkie obiekty sztuki i zabytkowe przedmioty wraz z ich inwentarzem, a z aktu tego sporządza się protokół. Bez zezwolenia władzy kościelnej obiektów sztuki nie wolno sprzedawać, darować, zamieniać lub przenosić na inne miejsce. Respektowanie tych wytycznych pozwala zapobiegać rozpraszaniu się zabytków w drodze nieformalnego ich przenoszenia z miejsca na miejsce.

Ustanowiony został również wymóg uzgadniania przez administratora spraw związanych z konserwacją i adaptacją architektury zabytkowej, konserwacją i odnowieniem jej dekoracji rzeźbiarskiej i malarskiej, jak również konserwacją ruchomych dzieł sztuki zabytkowej z konserwatorem diecezjalnym. W myśl omawianego dokumentu ogólny nadzór i opiekę nad sztuką sakralną sprawuje Komisja Episkopatu do spraw

Sztuki Kościelnej (obecnie Rada ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego przy Konferencji Episkopatu Polski), w diecezji zaś biskup diecezjalny wraz z diecezjalną komisją do spraw sztuki.

W poszczególnych diecezjach wydane zostały dalsze instrukcje w sprawach ochrony dziedzictwa sztuki sakralnej, doprecyzowujące i rozwijające postanowienia instrukcji Episkopatu z 1973 r. Jest to zrozumiałe, biorąc pod uwagę upływ czasu od jej wydania, jak również rozwój (i zmiany) wiedzy oraz prawa. Przykładami może być np. „Instrukcja dotycząca obiektów zabytkowych i budownictwa kościelnego diecezji sosnowieckiej" czy też „Instrukcja o normach postępowania w sprawach sztuki kościelnej" przyjęta przez I Synod Diecezji Legnickiej.

Podstawowym aktem prawodawstwa państwowe go z zakresu ochrony zabytków jest ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (dalej: u.o.z.). Nie wskazuje ona „zabytku sakralnego" jako osobnej kategorii zabytku. Zgodnie z definicją ustawową (art. 3 pkt 1 u.o.z.) przez zabytek rozumieć należy „nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową". Zabytki nieruchome to np. dzieła architektury i budownictwa, co niewątpliwie obejmuje także budynki kościołów, klasztorów itp., innymi słowy, szeroko rozumianą architekturę sakralną. Zabytkami ruchomymi będą m.in. dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, a więc również takie, które składają się na wyposażenie świątyń.